

УДК [378.4.016:930.2](477)''191/193''

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2023.24.4024>

СПЕЦІАЛЬНІ (ДОПОМІЖНІ) ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ В УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ МІЖВОЄННОГО ЛЬВОВА

Олександр ЦЕЛУЙКО

Львівський національний університет імені Івана Франка
катедра давньої історії України та архівознавства
вул. Університетська 1, Львів 79000, Україна
e-mail: oleksandr.tseluyko@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-8973-6927

Львів є одним із традиційних центрів розвитку спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін в Україні. Значною мірою це пов'язано з діяльністю у місті класичного університету, що зараз носить ім'я Івана Франка. Однак викладання зазначених дисциплін провадилося в інших вищих навчальних закладах міста, у тому числі у двох українських університетах (Українському таємному університеті та Греко-католицькій богословській Академії), що діяли у міжвоєнний період.

У статті наголошено, що активізація зусиль української громади міста та краю по організації цих навчальних закладів була наслідком включення західноукраїнських земель до складу Польщі. Почалася колонізація Львівського університету, що супроводжувалася ліквідацією українських кафедр та звільненням професорів-українців. За цих умов альтернативою стало творення власної вищої школи. Так повстав Український таємний університет. З'ясовано, що попри відсутність в ньому окремої кафедри спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, їхнє викладання провадилося істориком Богданом Барвінським, філологом Іларіоном Свенціцьким. Їхні палеографічні курси носили практично-орієнтований характер і готували студентів до роботи з джерелами. Базою для їх проведення були українські національні інституції, зокрема Національний музей у Львові.

У статті зроблено припущення, що елементи окремих спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін викладалися у Греко-католицькій богословській академії у межах мистецтвознавчих та історичних курсів, що їх провадили в академії І. Свенціцький та І. Крип'якевич. Певне місце їм було відведено і у роботі наукових семінарів, котрими керував останній, у відкритому у жовтні 1932 р. при академії Музею.

У підсумку наголошено, що діяльність вітчизняних вчених у згаданих українських вищих школах Львова міжвоєнного періоду мала важливе значення для розвитку спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у місті, дозволила продовжити безперервність їхнього викладу українськими професорами після колонізації Львівського університету.

Ключові слова: спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни, Український таємний університет, Греко-католицька богословська Академія, Іван Крип'якевич, Іларіон Свенціцький.

Викладання спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у вітчизняних університетах почалося, як і в інших європейських країнах, приблизно два з половиною століття тому. Вихідною точкою вважаємо відкриття у 1784 р. кафедри допоміжних історичних наук у Львівському університеті. Попри те, що існувала ця кафедра недовго – усього два десятки років, вона започаткувала традицію навчати студентів цих дисциплін¹. Схожою була ситуація в інших

¹ Докладніше про згадану кафедру та історію викладання спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у Львівському університеті у той час див.: Ярослав Кісь, “До історії розвитку

університетах, що діяли на українських землях від ХІХ ст., зокрема у Харкові та Києві. Наголошуємо на цьому, оскільки вважаємо, що, ведучи мову про становлення та розвиток спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін в Україні, варто говорити не лише про ті чи інші підготовані студії і дослідження, але й звертати увагу на інші, у тому числі прикладні аспекти проблеми, зокрема викладання зазначених дисциплін в освітніх інституціях. Та й самі університети були і залишаються до наших днів не лише навчальними закладами, де молодь опановує знання та навички, але й дослідницькими центрами, у яких працювали та працюють провідні у своїй галузі фахівці, зберігаються наукові колекції та збірки тощо.

Через це інтерес до “університетської” історії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін не випадковий. Особливо це стосується Львова та його освітніх установ, де така традиція найдавніша в Україні. Певні напрацювання на цій ниві уже є, однак стосуються вони переважно “класичного” Львівського університету, що впродовж ХVІІІ – ХХ ст. неодноразово змінював назву: Йосифінський (1784–1805), Францисканський (1817–1918), Яна Казимира (1919–1939), Івана Франка (від 1939 р.). Завдяки низці праць українських та польських істориків ми краще уявляємо, як та за яких обставин розпочалося та провадилося викладання спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у ньому, які професори чи структурні одиниці (кафедри, інститути) за це відповідали, яким було місце зазначених дисциплін у процесі підготовки студентів тощо². А от

допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті”, *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління* (1963), 37–40; Микола Ільків-Свидницький, “Готфрід Уліх і його студії з допоміжних історичних наук у Львівському університеті (1784–1794)”, *Записки НТШ. Праці комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін*, т. 268. (Львів, 2015), 443–456; Stefan Ciara, “Nauki pomocnicze historii na Uniwersytecie Lwowskim do 1918 r.”, *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w ХІХ і ХХ w.*, pod red. J. Maternickiego, L. Zaszkiłniaka, t. III (Rzeszów, 2005), 199–211 та ін.

² Докладніше історіографію проблеми див. у: Роман Шуст і Олександр Целуйко, “Допоміжні / спеціальні історичні дисципліни у Львівському університеті: історіографія питання та перспективи подальшого дослідження”, *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (До 75-ліття створення історичного факультету)*. (Львів, 2015), 141–153. Див. також новіші роботи: Mykoła Ilkiv-Swydnycki i Wołodumyr Kaczmar, “Pierwszy katedry (1784–1805)”, *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska i L. Zaszkiłniak. (Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2016), 51–64; Mykoła Ilkiv-Swydnycki, “W Liceum Lwowskim (1805–1817)”, *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, 65–73; Mykoła Ilkiv-Swydnycki i Wołodumyr Kaczmar, “Po ponownym erygowaniu Uniwersytetu (1817–1848)”, *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, 75–86; Stefan Ciara, “Nauki pomocnicze historii 1869–1918”, *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, 373–382; Roman Ławrecki i Roman Szust, “Nauki pomocnicze historii 1918–1939”, *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, 383–396; Ілександр Целуйко, “Чи була кафедра допоміжних історичних дисциплін (наук) у Львівському університеті у 1939–1941 роках”, *Записки НТШ. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін*, т. 271. (Львів, 2018): 792–805; Олександр Целуйко, “Викладання палеографії у Львівському університеті у радянський період: причинок до розвитку спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін в Україні у другій половині 1940-х – першій половині 1980-х рр.”, *ЕМІНАК. Науковий щоквартальник* 3 (39) (липень–вересень) (2022): 157–175 та ін.

діяльність інших вищих шкіл міста, де викладалися ці дисципліни, залишалася поза увагою дослідників. Помилково видавалося, що поза межами Львівського університету навчання спеціальним (допоміжним) історичним дисциплінам у місті не провадилося. Це не так. До прикладу, у 1930-х рр. курс з геральдики та палеографії (“*Heraldyka i historja pisma*”) прочитав на загальнотехнічному факультеті Львівської Політехніки відомий музейник Рудольф Менкицький³. І це у технічному виші! Подібно було і у двох українських університетах, що діяли у міжвоєнний період у Львові – Українському таємному університеті та Українській Греко-католицькій богословській академії. У них викладали українські історики, відомі нам із напрацювань на ниві спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін – Мирон Кордуба (історична географія), Іван Крип’якевич (сфрагістика), Іларіон Свенціцький (палеографія). Це змусило нас уважніше придивитися до освітньої та наукової діяльності названих інституцій, опрацювати відповідну історіографію та джерельну базу.

Історія цих навчальних закладів уже була об’єктом наукових студій⁴. Дослідників, щоправда, цікавили переважно обставини, що супроводжували виникнення та діяльність освітніх установ, персональний склад викладачів та студентів, їхній вплив на український національний рух та українсько-польські стосунки, а от розвиток історичної науки та освіти залишався переважно на маргінесі цих праць. Винятком є нещодавня стаття проф. Леоніда Зашкільняка, який зацікавився історичною наукою в Українському таємному університеті⁵, та невелика розвідка Романа Федорищак про педагогічну діяльність М. Кордуби⁶. Доводиться констатувати й відсутність цілісної студії, яка б підсумувала відомості про викладання і вивчення спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у згаданих освітніх закладах. Принагідно про це йдеться

³ *Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1930/31*. (Lwów, 1930), 205; *Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1931/32*. (Lwów, 1931), 202; *Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1933/34*. (Lwów, 1933), 201.

⁴ Див., до прикладу, про історію Українського таємного університету у Львові: Василь Мудрий, *Боротьба за огнище української культури на західноукраїнських землях*. (Львів, 1923); Василь Мудрий, *Український університет у Львові (1921–1925)*. (Нюрнберг, 1948); Петро Лазечко, “З історії створення та діяльності Українського таємного університету у Львові (1921–1925 рр.)”, *Український історичний журнал* no. 6 (1994): 64–71; Лілія Шологон, “Український таємний університет у Львові (1921–1925 рр.)”, *Галичина*, ч. 25–26. (Івано-Франківськ, 2014), 368–372; Marian Mudryj, “Spór o ukraiński uniwersytet we Lwowie na przełomie XIX i XX stulecia i Ukraiński [Tajny] Uniwersytet lat 1921–1925”, *Academia militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, całość zredagował, wstępem i zakończeniem opatrzył Adam Redzik. (Kraków, wydawnictwo Wysoki Zamek, 2015), 887–911.

⁵ Леонід Зашкільняк, “Історія в Українському таємному університеті (1921–1925 рр.)”, *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету* no. 23 (2022): 178–198. Попередньо про це згадано в: Леонід Зашкільняк, “Історія України у Львівському університеті в 1921–1939 рр.”, *Наукові записки НАУКМА. Історичні науки*, т. 169 (2015): 42–46.

⁶ Роман Федорищак, “Науково-педагогічна діяльність Мирона Кордуби в Українському таємному університеті”, *Теорія та методика навчання і виховання* no. 34 (2013): 178–189.

у публікації Л. Зашкільняка та розвідках Миколи Ковальського та Уляни Великопольської, які аналізували доробок І. Крип'якевича та М. Кордуби на ниві української історіографії та джерелознавства – курси з цих дисциплін було прочитано в Українському таємному університеті⁷. Заповнити згадану лауну покликана наша стаття. Джерельною базою для її написання слугують щодо Українського таємного університету матеріали, які зберігаються у відповідному фонді (№ 310) Центрального державного історичного архіву України, м. Львів⁸, спогади сучасників, окремі навчальні видання тощо; щодо Греко-католицької богословської академії – матеріали (документи, газетні та журнальні статті, програми навчання, мемуарна література), що їх в еміграції зібрав й у 1970-х – 1980-х рр. опублікував др. Павло Сениця у кількох збірниках під загальною назвою “Світильник істини”⁹.

Відомо, що боротьба за створення окремого українського університету у Львові почалася ще на зламі XIX – XX ст.¹⁰, однак особливо актуалізувалася в міжвоєнну добу. Поразка українців у війні 1918–1919 рр. призвела до негайної полонізації Львівського університету, звільнення від праці більшості українських професорів та доцентів. На деякий час було унеможливлено навчання у ньому й української молоді. За цих умов альтернативою для українців стало творення власної вищої школи. Одним із кроків на цьому шляху була організація у Львові вищих (чи, як зазначалося в опублікованій програмі, *університетських*) курсів, навчання на яких відбувалося на трьох виділах (факультетах) – філософському, правничому та теологічному. До викладання прагнули залучити кращі українські наукові та фахові сили. Були серед них й історики: М. Кордуба, І. Крип'якевич, Василь Гарасимчук та Богдан Барвінський. Останній, до слова, вже встиг

⁷ Микола Ковальський, “Іван Крип'якевич про українську історіографію з давніх часів до останньої третини XIX ст. (Спостереження над першими лекційним університетським курсом з української історіографії)”, *На службі Кліо: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара з нагоди 50-ліття його наукової діяльності*. (Київ – Нью-Йорк – Торонто – Париж – Львів, 2000), 303–336; Микола Ковальський, “Лекційний курс Івана Крип'якевича з української історіографії. Спроба попереднього аналізу”, *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві, (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць)*, по. 28 (2016): 842–862; Уляна Великопольська, “Теоретичні аспекти джерелознавства у науковій спадщині Мирона Кордуби”, *Архіви України* 3–4 (2008): 84–99; Тетяна Кульчицька, “Лекції Мирона Кордуби в Українському таємному університеті у Львові (1921–1925) в контексті тогочасних циклографічних видань вищої школи”, *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка*. по. 1 (2008), 172.

⁸ Цей фонд оцифровано та уступлено на сайті архіву. Див.: <https://tsdial.archives.gov.ua/index17.html>.

⁹ *Світильник істини. Джерела до історії Української католицької Богословської Академії у Львові. 1928–1929–1944*, зібрав Павло Сениця. (Торонто, 1973); *Світильник істини. Джерела до історії Української католицької Богословської Академії у Львові. 1928 / 1929–1944*, частина друга, матеріали зібрав і опрацював д-р Павло Сениця. (Торонто, 1976).

¹⁰ Див. про це: Володимир Качмар, *За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець XIX – початок XX ст.)*. (Львів: ЛДУ імені Івана Франка, 1999).

здобути у професійному середовищі реноме фахівця зі спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, насамперед зі сфрагістики та геральдики. З огляду на це зрозуміло, чому Б. Барвінський брався провадити для слухачів заняття з латинської палеографії (теоретичний курс та вправи, 2 год. на тиждень). Крім цього передбачалося, що він викладатиме “Основи бібліотекарства” (1 год. на тиждень) та ще один предмет, означений як “Вступ до історичних наук: історична метода” (1 год.)¹¹. Складно судити, чому присвячувався останній курс та як він позиціонувався. Припускаємо, що йшлося про методологію історії – предмет, який через два роки викладав в Українському таємному університеті М. Кордуба. На це, зокрема, вказує запис у щоденнику останнього з 20 вересня 1919 р.¹² Не виключено, що певне місце було б відведено й спеціальним (допоміжним) історичним дисциплінам. Коли українські вчені розпочали працю над підготовкою згаданих університетських курсів (серпень 1919 р.), попередній перелік викладачів та предметів, які ті пропонували, числив за Б. Барвінським дві дисципліни: світову історію давніх віків (2 год. на тиждень) та [увага! – О. Ц.] “помічні науки в обсягу історії” (2 год. на тиждень)¹³. Надалі остання дисципліна до програми навчання не потрапила¹⁴, однак її елементи могли увійти до іншого предмету – вступу до історичних дисциплін.

Втім, окремі спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни у програмі вищих курсів фігурували й окремо. Йдеться про палеографію. Курс латинської палеографії, як уже зазначено, брався забезпечити Б. Барвінський; курс української палеографії (“Палеографічні прикмети українських літературних пам'яток до XV в.”) за напрямком “україністика” повинен був вести філолог Іван Брик (1879–1947), а “славянську палеографію” за напрямком “славістика” – І. Свенціцький¹⁵. Згадані університетські курси тоді не розпочали працю – їх заборонила польська влада, а тому і викладання спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін не відбулося.

Успішнішими були кроки, які на шляху творення у Львові власної вищої школи здійснило наступного року українське студентство. Після відновлення роботи

¹¹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАУ, м. Львів), ф. 310 (Український університет у Львові), оп. 1, спр. 2 (Довідка про українські університетські курси, організовані Науковим товариством ім. Т. Шевченка у Львові, 1920), арк. 7.

¹² М. Кордуба, котрий тоді перебував поза межами Львова, записав у щоденнику: “Мені призначили [на згаданих курсах – О. Ц.] середньовічну історію п'ять год[ин] тиж[нево] і дві год[ини] семінару. Я волів би читати про методологію історичну, але се забрав Богдан Барвінський”. Див.: Мирон Кордуба, *Щоденник 1918–1925*. (Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2021), 266.

¹³ ЦДІАУ, м. Львів, ф. 310, оп. 1, спр. 2 (Довідка про українські університетські курси...), арк. 1зв.

¹⁴ Унормування програми викладів на згаданих курсах відбувалося впродовж серпня – вересня 1919 р.

¹⁵ ЦДІАУ, м. Львів, ф. 310, оп. 1, спр. 2 (Довідка про українські університетські курси...), арк. 1зв.

своїх об'єднань (таких як “Студентський Союз”, “Академічна Громада” чи “Кружок правників”), ними за допомогою українських вчених було організовано так звані *вищі наукові курси*. Як вказують дослідники, поступово робота згаданих курсів набувала більш планованого та систематичного характеру, а до участі у них зголошувалися все нові і нові бажаючі. Наприкінці 1920 р. – на початку 1921 р. на трьох факультетах (виділах) цих курсів (філософському, правничому, медичному) діяло 25 кафедр, навчання на яких відбуло понад сто слухачів. У квітні 1921 р. обрали керівництво університетських курсів: головою Сенату став філолог Василь Щурат, деканами (*господарями*)¹⁶ виділів – Володимир Вергановський (правничого), Мар'ян Панчишин (медичного) та В. Щурат (філософського). До керівництва курсів входили і заступники декана та секретарі. На філософському виділі обов'язки останнього доручили виконувати історик І. Крип'якевичу¹⁷.

Навчання на цих університетських курсах завершили 30 червня 1921 р., а вже у липні було ухвалено рішення про повстання у місті *приватного українського університету* та обрано його керівництво – Сенат. До нього переважно увійшли викладачі, які стояли на чолі університетських курсів. Так, ректором став В. Щурат, секретарем – І. Крип'якевич. Водночас філософський факультет очолив М. Кордуба¹⁸. У складі цих факультетів Український університет діяв у наступні роки. За своєю структурою він повинен був нагадувати старий, австрійський університет Франца І з тією відмінністю, що у ньому не було теологічного (богословського) факультету¹⁹. Зберегли і характерний для тогочасних університетів чотирирічний навчальний процес із начитуванням лекцій та відбуванням практичних вправ, поділ навчального року на півріччя²⁰, хоча у Польщі на початку 1920-х рр. відбувся перехід на триместри.

¹⁶ В. Мудрий називав їх директорами (Мудрий, *Боротьба за огнище української культури на західноукраїнських землях*, 86).

¹⁷ Максим Дудка і Юрій Головач, *Таємний університет у Львові. Препринт ІСМР-18-02U*. (Львів, 2018), 7–8; Лазечко, “З історії створення та діяльності Українського таємного університету у Львові (1921–1925 рр.)”, 67.

¹⁸ Дудка і Головач, *Таємний університет у Львові*, 9–10.

¹⁹ Юліан Редько, котрий навчався у згаданій вищій школі у 1924–1925 рр., серед факультетів називав і теологічний, базою якого була місцева греко-католицька семінарія, та навіть подавав список професорів та доцентів, котрі на ньому викладали (Юліан Редько, “Українські Високі Школи у Львові (1920–1925). Із споминів колишнього студента”, Юліан Крук-Мазепинець, *Дурні діти (Хроніка наших днів)*. (Львів: Видавництво “Друкарські куншти”, 2012), 167, 169). Однак про цей факультет не згадано у працях інших сучасників, того ж В. Мудрого. Впродовж 1921/1922 навч. року при Українському таємному університеті перебували і декілька технічних кафедр, котрі у подальшому були переорганізовані в окрему Українську Високу Політехнічну Школу (з 1923 р. – Українська Вища технічна школа). Василь Мудрий, *Український університет у Львові (1921–1925)*, 31; Mudryj, “Spór o ukraiński uniwersytet we Lwowie na przełomie XIX i XX stulecia i ukraiński [Tajny] Uniwersytet lat 1921–1925”, 896.

²⁰ Як згадував Ю. Редько, перший з них, зимовий, починався з 1 жовтня та завершувався 1 березня, літній семестр починався з квітня. Редько, “Українські Високі Школи у Львові (1920–1925). Із споминів колишнього студента”, 171.

Зрештою, всі ті, хто приступив до викладання в Українському таємному університеті, були, хтось – давніше, а хтось – нещодавно, студентами та викладачами тих, старих університетів, порядки у яких вони відтворювали і тут.

На факультетах діяло понад півсотні кафедр, у тому числі дві історичні – історії України (керівник – І. Крип'якевич) та всесвітньої історії (М. Кордуба). Окремої кафедри спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, як і в другому австрійському (Францисканському) університеті, відкрито не було. Втім, це ніяк не могло завадити їх викладанню. У тому ж Львівському університеті курси з палеографії та дипломатики провадили очільники кафедри всесвітньої історії Францішек Ксаверій Ліске та історії Польщі Тадеуш Войцеховський, а у міжвоєнний період – професори кафедри загальної історії середніх віків Ян Пtasьнік та Теофіль Модельський. Оскільки створювалися такі кафедри за класичним взірцем, коли кафедра, насамперед, асоціювалася з професором, що її очолював, фахових істориків серед викладачів Українського таємного університету було небагато – згадані М. Кордуба, І. Крип'якевич і Б. Барвінський. Ймовірно, деякий час викладав Омелян Терлецький: його ім'я згадується у спогадах студента Українського таємного університету Ю. Редька²¹. Однак, впевнено говорити про цей факт не доводиться.

Мусимо констатувати, що спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни в Українському таємному університеті як самостійний курс із такою назвою не викладалися, втім читання окремих дисциплін провадилося. Вже згадували, що програма університетських курсів з 1919/1920 навч. року намічала серед пропонованих викладів *“Вступ до історичних дисциплін: історичну методу”* та *“Латинську палеографію з вправами”*. Провадити їх повинен був Б. Барвінський. Наскільки б згадувалися спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни у першому з курсів – не знаємо, а от палеографія була одним із традиційних для істориків предметів: у тому ж Францисканському університеті палеографію та дипломатику запровадив до навчальних програм в останній третині ХІХ ст. Ф. К. Ліске, і їх безперервне викладання велося у подальшому в Університеті Яна Казимира до 1939 р. Невідомо, чи згадані палеографічні дисципліни Б. Барвінського та І. Брика читалися на університетських курсах, що діяли впродовж 1920/1921 навч. року. Програма наукових викладів, які легально хотіло провадити навесні 1921 р. Товариство імені Петра Могили, їх не означувала²², що не виключає того, що вони були прочитані раніше, у першому семестрі²³.

²¹ Редько, *“Українські Високі Школи у Львові (1920–1925). Із споминів колишнього студента”*, 168.

²² Мудрий, *Боротьба за огнище української культури на західноукраїнських землях*, 89.

²³ У ЦДІАУ у м. Львові відклався машинопис програми курсів Товариства українських викладів ім. Петра Могили у Львові на 1921 р. Він, зокрема, містить вказівку на згадані предмети Б. Барвінського та І. Брика з палеографії (ЦДІАУ, м. Львів, ф. 310, оп. 1, спр. 88 (Програма курсів вищої освіти, організованих Товариством українських наукових викладів ім. Петра Могили у Львові, 1921–1922 рр.), арк. 1–3). Однак у переліку курсів, поданому В. Мудрим, вони не фігурують. Причини такої розбіжності з'ясувати важко.

Що стосується Українського таємного університету, відомо, що Б. Барвінський провадив у ньому бібліотекознавство²⁴. У 1921/1922 навч. році в Українському таємному університеті він ще не працював²⁵, а курс “Бібліотекарство з практичними вправами” обсягом 4 год. на тиждень значився у проспекті занять зимового семестру на 1922/1923 навч. рік за напрямком “Бібліотекарство”. Тоді ж за напрямком “Славістика” запланували курс І. Свенціцького зі східно-слов’янської палеографії (2 год. в тиждень) та відповідні семінарійні вправи у такому ж обсязі. За напрямком “Історія” пропонувалися курси І. Крип’якевича “Українська історіографія XIX і XX в.” (2 год. в тиждень) та Б. Барвінського “Латинська палеографія та дипломатика” (2 год. в тиждень)²⁶. Про те, що згадані курси провадилися, свідчать записи у збережених “Виказах викладів” (тогочасних відповідниках залікових книжок) та відомості про отриману викладачами оплату за вказане у програмі число годин праці²⁷.

На допомогу приходять і спогади учасників подій, і навчальні матеріали, що були опубліковані на склографі. Так до нас дійшла “Українська історіографія” І. Крип’якевича (курс прочитаний у 1922/1923 навч. р.) та “Методологія історії” М. Кордуби (1921/1922 навч. р.). Обидві праці, попри свою бібліографічну рідкість, уже були об’єктом вивчення вітчизняних дослідників, що звільняє нас від обов’язку докладного переказу їхнього змісту²⁸. Дозволимо звернутися до

²⁴ Мудрий, *Український університет у Львові (1921–1925)*, 32.

²⁵ Звістки про відчитувані Б. Барвінським курси не значаться в програмі викладів на той навчальний рік, та й прізвище вченого не знаходимо у списку викладачів, які отримували платню (ЦДІАУ, м. Львів, ф. 310, оп. 1, спр. 56 (Програми навчання на філософському факультеті, 1921–1924 рр.), арк. 1–2; спр. 154 (Відомості про виплату заробітної плати викладачам за 1921–1922 рр., 1923 р.), арк. 1–18). М. Кордуба записав у щоденнику під 7 листопадом 1921 р., що Б. Барвінський побоювався викладати через переслідування влади (Кордуба, *Щоденник 1918–1925*, 444.). Виглядає так, що Б. Барвінський повинен був провадити якісь курси у тому навчальному році, однак відмовився.

²⁶ Мудрий, *Боротьба за огнище української культури на західноукраїнських землях*, 112–113.

²⁷ ЦДІАУ, м. Львів, ф. 310, оп. 1, спр. 154 (Відомості про виплату заробітної плати...), арк. 19 (відомість на оплату праці за зимове півріччя 1922/1923 навч. р. із прізвищем Б. Барвінського); спр. 64 (Книга запису студентів із зазначенням їх анкетних даних, прізвищ викладачів та програми навчання за зимовий семестр, б. р.), арк. 8–8зв. (запис про курси Б. Барвінського з латинської палеографії та дипломатики у вписовій карті студента Іллі Барана); спр. 356 (Залікова книжка студента філософського факультету Смішка Маркіяна, 1921), арк. 8 (запис у “Виказах викладів” Маркіяна Смішка про відвідування курсу з української історіографії проф. І. Крип’якевича).

²⁸ Див. згадані праці М. Ковальського і У. Великопольської, а також: Кульчицька, “Лекції Мирона Кордуби в Українському таємному університеті у Львові (1921–1925) в контексті тогочасних циклографічних видань вищої школи”, 167–177. Курс І. Крип’якевича передруковано в: Іван Крип’якевич, “Українська історіографія XIX–XX ст.”, *Іван Крип’якевич у родинній традиції, науці, суспільстві*, (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць), no. 28 (2016): 63–144. Як неодноразово відзначали дослідники, курси носили і для їх авторів, і для вітчизняної науки новаторський характер та були безпосередньо створені на початку 1920-х рр. Відомо, що М. Кордуба “Методологію історії” вперше прочитав

праці М. Кордуби з огляду на ту обставину, що у ній не лише було приділено увагу питанням теоретичного джерелознавства, визначенню відповідних понять, класифікації джерел, їх характеру та аналізу, але й наголошено на значенні окремих спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у критиці письмових джерел. Як вказував вчений, палеографія, дипломатика, сфрагістика поряд із філологією приходять на допомогу при визначенні автентичності пам'ятки, допомагають при прочитанні джерела, дозволяють “*на підставі роду і характеру письма*” датувати рукописи²⁹. Таке трактування завдань палеографії носило доволі вузький та утилітарний характер і не виходило поза межі тогочасного розуміння її (та й більшості інших дисциплін цього комплексу) місця у процесі історичного пізнання. Втім, уже сама згадка про спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни у курсі, покликаному настановити майбутніх істориків, була важливою та націлювала на вивчення їх у подальшому.

Курс з латинської палеографії та дипломатики викладав Б. Барвінський. А от що стосується теоретичних та практичних занять із кириличної палеографії для студентів, що вивчали історію, філологію та славистику, то вони провадилися І. Свенціцьким. За відсутності спеціально прилаштованих приміщень та відповідного навчального обладнання (документів, їх копій, палеографічних альбомів) заняття відбувалися у стінах керованого вченим Національного музею, чи, якщо точніше, у його канцелярії. Кімната, відведена для палеографічних вправ, була невеличкою та не могла прийняти всіх бажаючих, а тому на заняття приходили групами, по двоє-троє осіб. Це, як згадували студенти, створювало неповторну атмосферу у їх спілкуванні з викладачем, а щотижневе заняття, яке мало тривати дві години, продовжувалося на невизначений час, переростаючи у бесіди на різні, інколи не завжди наукові теми³⁰. Додамо, що за спогадами студентів, чи то окремо від палеографії, чи то у поєднанні з нею І. Свенціцький провадив курс із давнього українського письменства та кириличного книгодрукування³¹. Дійсно, програма викладів на літній семестр 1922/1923 навч. року містила курси “Східнослов'янське друкарство XVI–XVIII в.” та “Палеографічно-типографічні вправи” (обидва – 2 год. на тиждень)³².

у зимовому семестрі 1921/1922 навч. р., а готувати курс почав у серпні 1921 р. Див.: Кульчицька, “Лекції Мирона Кордуби в Українському таємному університеті у Львові (1921–1925) в контексті тогочасних циклографічних видань вищої школи”, 172.

²⁹ Великопольська, “Теоретичні аспекти джерелознавства у науковій спадщині Мирона Кордуби”, 94.

³⁰ Одарка Брикович, “Національний музей в моєму житті (1923–24)”, *Двадцять п'ять ліття Національного музею у Львові*. Збірник під ред. Іларіона Свенціцького. (Львів, 1930), 45.

³¹ Богдан Кравців, “Спомини співробітника Національного музею (1924–1927 рр.)”, *Двадцять п'ять ліття Національного музею у Львові*, 47; Степан Охримович, “Моє співробітництво в Національному музею”, *Двадцять п'ять ліття Національного музею у Львові*, 51; Василь Волицький, “Заняття стипендіста Національного музею”, *Двадцять п'ять ліття Національного музею у Львові*, 58.

³² ЦДДАУ, м. Львів, ф. 310, оп. 1, спр. 56 (Програми навчання на філософському факультеті), арк. 31–31зв. Впродовж двох останніх років діяльності Українського таємного університету

Припускаємо, що палеографічні курси Б. Барвінського та І. Свенціцького носили практично-орієнтований характер і готували студентів до роботи з джерелами, а от визначити обсяг та зміст теоретичного матеріалу у викладах до поки не можливо.

Певне місце спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни займали в науковій роботі викладачів та студентів Українського таємного університету. За редакцією М. Кордуби у 1923 р. побачили світ два номери журналу “Історичний вісник”, що був друкованим органом студентів-істориків цієї вищої школи. Перший з них датований травнем, наступний (подвійний) – червнем-липнем. Журнали публікували короткі повідомлення (реферати), підготовані студентами та викладачами. У другому випуску знаходимо декілька розвідок зі спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Автором однієї з них (“Нові жерела до всевітньої та рідної історії”) був проф. М. Кордуба, а в самій публікації зверталася увага на потребу дослідів над географічними назвами та кадастровими картами як важливими джерелами до історії рідного краю, зокрема щодо уточнення українських етнографічних кордонів. Розвідка Ірени Парилле “Про відчитання гієрогліфів” була витягом з реферату, підготованого нею для історичного семінару на підставі промови німецького єгиптолога Адольфа Ермана (1854–1937). Цікавішим є інший матеріал – “Українські національно-державні відзнаки” Тадея Скотинського: автор наголошував на необхідності правильного використання геральдичних барв та знаків на прапорах, кокардах та стрічках³³.

Як відомо, протривала робота Українського таємного університету недовго: 1924/1925 навч. рік став у його діяльності останнім. Українській громадськості так і не вдалося ввести його роботу у легальне поле. Не стихали переслідування, яким піддавалися викладачі і студенти. Як наслідок, роботу в університеті покинула низка професорів, зокрема М. Кордуба (відбулося це ще у 1924 р.). Поступово, але невпинно зменшувалося число бажаючих навчатися у ньому, натомість щораз більшим ставав притік української молоді на студії до державних університетів Речі Посполитої та закордоном. За цих умов керівництво українських вищих шкіл у Львові ухвалило рішення про припинення на І. Свенціцький читав курси “Читання й розбір старослав’янських пам’яток XI в.” та “Питання з історії письменства та іконописи” в обсязі 2 та 3 год. на тиждень відповідно. (ЦДІАУ, м. Львів, ф. 310, оп. 1, спр. 65 (Книга запису студентів на філософський факультет українського університету за літній семестр 1923 / 24 академічного року з зазначенням їх анкетних даних, прізвищ викладачів та програми навчання, 1923–1924 рр.), арк. 3–3 зв.; спр. 66 (Книга запису студентів на філософський факультет українського університету за літній семестр 1924/ 25 академічного року з зазначенням їх анкетних даних, прізвищ викладачів та програми навчання, 1924–1925 рр.), арк. 1). Цілком імовірно, що у цих курсах вчений звертався й до палеографічних практик.

³³ М. К. [Мирон Кордуба], “Нові жерела до всевітньої та рідної історії”, *Історичний вісник* по. 2–3. (1923), 1–7; Ірена Парилле, “Про відчитання гієрогліфів”, *Історичний вісник* по. 2–3, 18–20; Тадей Скотинський, “Українські національно-державні відзнаки”, *Історичний вісник* по. 2–3, 20–22.

необмежений час діяльності Українського таємного університету з кінця липня 1925 р.³⁴.

Але ідея відкриття окремого українського університету у Львові не зникла. За справу взялася Українська греко-католицька церква та її очільник митрополит Андрей (Шептицький). За його ініціативою наприкінці 1920-х рр. у місті повстала Греко-католицька богословська академія³⁵. Її відкриттю передувала кропітка робота, проваджена як митрополитом, так і його співробітниками та українською громадськістю. Справа видавалася вкрай важливою, оскільки таким чином не лише заповнювалася лакуна у студіях для української молоді, що виникла після полонізації Львівського університету та закриття у ньому українознавчих кафедр, але й створювався легальний український вищий навчальний заклад у центрі галицьких земель. У лютому 1928 р. митрополит Андрей видав креаційну грамоту, що відкривала шлях для творення Академії. У ній вказувалося, що до завдань цієї “*вищої школи католицької науки нашого восточного обряду*” поряд з пильним дослідженням богослов’я, права та богослуження східної Церкви до розриву із католицькою, пізнанням глибин людської мудрості віднесено відкривання та виучування минулого Церкви Українського Народу³⁶. Таке формулювання заклало підвалини для роботи у згаданій Академії низки факультетів, характерних для класичних університетів – філософського, теологічного (богословського) та правничого. Щоправда, відкрити їх одночасно не видавалося можливим. Спочатку запрацював богословський факультет; у 1932 р. ухвалили рішення про відкриття філософського. У такому складі Академія діяла впродовж наступних років. Створити третій – правничий – запланували на осінь 1939 р.

Це поступово перетворювало Академію на справжній університет, католицький за формою та національний за характером. Сприяли цьому і ті педагогічні та наукові сили, які залучили до роботи. Ректором призначили професора догматики та дотогочасового очільника греко-католицької семінарії у Львові о. Йосипа Сліпого, а до викладання запросили таких відомих українських вчених як Миколу Чубатого, Володимира Залозецького, І. Крип’якевича,

³⁴ Мудрий, *Український університет у Львові (1921–1925)*, 48.

³⁵ Коротка довідка про неї: Ірина Коломиєць, “Львівська Греко-католицька Богословська академія”, *Енциклопедія Львова*, т. 4. (Львів: Літопис, 2012), 269–271. Див. про цю Академію та діяльність у ній І. Крип’якевича також: Ігор Марчук, “Греко-католицька Богословська Академія у Львові”, *Енциклопедія історії України*, т. 2. (Львів, 2004), 191; Ігор Коваль і Роман Пахолок, “Студентська науково-дослідницька робота в системі чоловічої богословської освіти Галичини (1929–1939 роки)”, *Обрії*. по. 1 (36). (Івано-Франківськ, 2013), 21–24; Василь Ленчик, “Д-р Іван Крип’якевич як професор Богословської Академії у Львові”, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, відп. ред. М. Литвин, упоряд. Ф. Стеблій, по. 8 (Іван Крип’якевич у родинній традиції, науці, суспільстві), 569–571.

³⁶ *Світильник істини. Джерела до історії Української католицької Богословської Академії у Львові*, 42–43 (Креаційна грамота митрополита Андрея на заснування Богословської Академії, 22 лютого 1928).

Ярослава Пастернака, Юрія Полянського та ін. Для поживлення наукової та навчальної роботи студентів старших курсів діяли, за прикладом тогочасних університетів, десять семінарів³⁷, зокрема з історії України, історії Унії і української церкви, мистецтвознавства та соціології³⁸. Завданням згаданих семінарів було формування навичок наукової роботи, ознайомлення із відповідною джерельною та історіографічною базою, вироблення вміння дискутувати тощо. Участь у роботі семінарів не носила обов'язкового характеру, втім бажаючих було не мало. Як і в класичних університетах Заходу, в Академії творилися професорські колегії, що склалися з надзвичайних та звичайних професорів та доцентів, які габілітувалися на основі друкованих праць. Виявом академічної свободи була діяльність Сенату Академії та право професорських колегій обирати деканів терміном на один рік, укладати програму викладів, керувати навчальним процесом, провадити габілітаційні справи тощо³⁹. Студентом (звичайним слухачем) філософського відділу міг стати випускник середньої школи, що склав іспит зрілості, на достатньому рівні знав латину та подав підтвержене церковною владою свідоцтво моральності. Планувалося, що навчання у Богословській Академії триватиме чотири роки на філософському та п'ять на теологічному факультетах; академічний рік тривав від 1 жовтня до 1 липня та був поділений на два семестри – зимовий (від 1 жовтня до 1 березня) та літній. Статут передбачав право Академії надавати два академічні ступені: ліценціат та докторат, втім отримати офіційний дозвіл на це від польської влади не вдалося⁴⁰. Натомість активно розвивалася наукова діяльність Академії, свідченням чого були численні видання⁴¹.

Значним було і число тих молодих українців, хто навчався та завершив цей заклад. Лише за перше десятиліття існування Академії освіти у ній здобули 2718 звичайних і 33 надзвичайних слухачів, а число тих, хто перебував у ньому, коливалося від півтора сотні у перший рік роботи до трьох з половиною сотень у середині 1930-х рр. Лише напередодні Другої світової війни кількість студентів у Богословській академії дещо скоротилася, але й тоді їх було понад 280 осіб⁴².

Попри те, що окремих курсів зі спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у програмі Академії не було, їх елементи могли потрапити до тих, що викладалися. Так, у першому триріччі (1928/1929–1930/1931 акад. роках)

³⁷ Йшлося про науково-дидактичні семінари, що їх у європейських університетах почали впроваджувати з середини XIX ст. Їхнім завданням було глибше освоєння студентами основ окремих дисциплін, формування навичок провадження наукових студій, підготовки самостійних досліджень тощо.

³⁸ *Світильник істини. Джерела до історії Української католицької Богословської Академії у Львові*, 161.

³⁹ Там само, 53, 61–63 (Статут Академії).

⁴⁰ Там само, 80.

⁴¹ Див. їх перелік: Там само, 358–378.

⁴² Там само, 323, 468–469.

існування Академії І. Свенціцький провадив на другому році богослов'я “Церковну археологію” і “Вступ до історії церковного мистецтва”, на п'ятому – “Історію церковного мистецтва”. Припускаємо, що у рамках цих предметів знаходилося місце і таким дисциплінам як палеографія (потреба читати давні тексти чи написи на іконах) та хронологія. У третьому та четвертому триріччі (1934/1935–1938/1939 акад. роках) роботи Богословської Академії низку курсів для студентів філософського факультету провадив І. Крип'якевич, якому рішенням від 24 грудня 1935 р. Академія надала титул *покликаного надзвичайного професора*⁴³. Серед них були “Історія і культура українців”, “З історії й культури України XV–XVII в.” та “З історії і культури України XVIII в.”, “Галицько-Володимирська Держава”, “Головні питання історії княжої доби”.

Під орудою І. Крип'якевича у Академії проходили три наукові семінари, один з яких носив назву “Історія близького Сходу”, інші – “Джерела до історії галицького духовенства XV–XVIII в.” та “Досліди над історією галицького духовенства XV–XVIII в.”. Що стосується першого, то він працював з 1935 р. Попри встановлену назву, учасники семінару (близько 20 осіб) займалися головню обговоренням джерел до історії греко-католицьких парафій та окремих населених пунктів (осель) в Галичині (археографічні видання, літописи, акти, грамоти), видань до місцевої історії, локальних збірок історичних матеріалів у парохіальних і громадських урядах, церквах, приходах, у приватних осіб, обговоренням джерел до вивчення локальної історії тощо. Виглядає так, що робота у семінарі повинна була спонукати учасників до пошуків у парафіях цікавих документів, рукописних книг та стародруків, метричних записів⁴⁴, що надавало їй не лише джерелознавчого характеру, але й певним чином підштовхувало до вивчення тієї ж палеографії чи генеалогії. Одним із результатів діяльності цього семінару стала підготовка його “Студій” під редакцією І. Крип'якевича, у яких опубліковано розвідку “Спис галицьких парафій XII–XVI ст.”⁴⁵.

У жовтні 1932 р. при Академії було відкрито Музей, покликаний збирати пам'ятки українського церковного мистецтва та всі інші предмети, пов'язані з історією української Церкви. Розміщувався цей Музей (його кустошем був Михайло Драган) у декількох кімнатах, коридорах та на сходових клітках будинку

⁴³ *Світильник істини. Джерела до історії Української католицької Богословської Академії у Львові*, 153.

⁴⁴ Там само, 348–349. Про це згадував один із тогочасних студентів І. Крип'якевича, відомий у майбутньому історика Василь Ленчик (Ленчик, “Д-р Іван Крип'якевич як професор Богословської Академії у Львові”, 571). Про особливості організації студентської наукової роботи у згаданому навчальному закладі див.: Коваль і Пахолок, “Студентська науково-дослідницька робота в системі чоловічої богословської освіти Галичини (1929–1939 роки)”, 21–24.

⁴⁵ Йдеться про: *Спис галицьких парафій XII–XVI ст.*, Львів, 1939, 56 с., що вийшов як перший том серії “Студії Семінара для історії Сходу Гр.-кат. Богословської Академії у Львові”. Інформацію про видання взято з: “Бібліографія друкованих праць І. Крип'якевича”, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, no. 8 (Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві), 57.

Академії. Мислився він його творцям як своєрідна навчальна інституція, фонди якої використовуватимуть у часі освоєння окремих предметів, насамперед церковного мистецтва. Зі зрозумілих причин йшлося про ікони, портрети церковних діячів, дерев'яну скульптуру, однак у Музеї можна було знайти і предмети з археологічних експедицій та розкопок, що провадилися під егідою Академії, рукописи, мінералогічну збірку тощо. До Музею прибували й окремі печатки, монети та медалі, число яких, щоправда, не перевищувало декількох десятків⁴⁶. Втім, окремі монети експонувалися з перших днів роботи Музею. Ймовірно, зібрані вони були завдяки старанням ректора о. Йосипа Сліпого⁴⁷. Поповненню фондів Музею сприяла пошукова робота, яку провадили учасники створеного в Академії у 1930-х рр. краєзнавчого гуртка. Завдяки їм Музей отримав окремі предмети церковної старовини та 19 монет⁴⁸. Усе це дозволяє стверджувати про появу у місті ще однієї збірки, яка слугувала б, серед іншого, для подальших дослідів на полі спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін.

Підсумуємо вищенаведене. Упродовж міжвоєнного періоду у Львові діяло декілька українських вищих шкіл, у тому числі – Український таємний університет та Греко-католицька богословська академія. Їх правовий статус та становище були різними. Перший був світською установою і працював нелегально, другий – релігійним навчальним закладом, діяльність якого влада дозволила. Це визначало особливості їхньої роботи, впливало на можливості підшукувати та наймати викладацькі кадри, легально проводити заняття і наукову діяльність. Певне місце у їх роботі займали й виклади з історії, які провадилися відомими львівськими вченими. Не оминали вони своєю увагою й спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни. Передусім йшлося про палеографію, яка, поряд із дипломатикою, традиційно відігравала важливу роль у підготовці істориків. Йшлося як про теоретичні курси, так і практичні заняття-вправи з вироблення навичок читання давнього письма. Наукове реноме викладачів, що вели заняття зі спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у досліджуваних

⁴⁶ “Другий з’їзд українських музеологів: відкриття З’їзду і дискусія над проектом організації українських музеїв”, *Діло*. 1933. 9 липня. (чис. 176) (підписано: за комітет: Д-р І. Свенціцький, д-р Я. Пастернак, д-р В. Кобільник, д-р М. Драган); *Світильник істини. Джерела до історії Української католицької Богословської Академії у Львові*, 411–419. У 1936–1937 рр. до згадано Музею прибуло 5 предметів нумізматики. (*Світильник істини. Джерела до історії Української католицької Богословської Академії у Львові*, 315).

⁴⁷ Д. р. В. С., “Музей церковного мистецтва при Богословській академії у Львові”, *Діло*. 1932. 26 жовтня. (чис. 238). Відомості про цей Музей, у тому числі газетні публікації, зібрано також у: *Світильник істини. Джерела до історії Української католицької Богословської Академії у Львові. 1928/1929–1944*, частина друга, матеріяли зібрав і опрацював д-р Павло Сениця. (Торонто, 1976), 243–259

⁴⁸ Ірина Хоркава, “Місце та роль краєзнавчої роботи студентів греко-католицької академії у Львові в її навчально-виховному процесі (1930-ті рр.)”, *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* по. 19, т. 1. (Дрогобич, 2018), 24.

вищих школах Львова, їхній попередній освітній досвід дозволяє стверджувати про належний рівень проведення занять, негірший, чим, до прикладу, в Університеті Яна Казимира.

На жаль, цього не можемо сказати про інші обставини, що супроводжували виклади, зокрема матеріальну базу. У класичному Львівському університеті ще за австрійських часів було сформовано потужну бібліотеку, отримано та закуплено нумізматичну та сфрагістичну колекції, а у 1920 р. відкрито спеціальну інституцію – Заклад допоміжних історичних наук, покликаний сприяти оволодінню їх основами⁴⁹. Зі зрозумілих причин, чогось співрозмірного з цим українські вищі школи слухачам запропонувати не могли, хоча на допомогу приходили такі інституції як Національний музей, бібліотека та музей Наукового товариства ім. Шевченка. Неспівмірним було й число студентів, які освоювали спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни у цих університетах. Однак, це не підважує того, що було зроблено вітчизняними вченими у згаданих українських вищих школах Львова міжвоєнного періоду для розвитку зазначених дисциплін, що дозволило продовжити безперервність їх викладання українськими професорами і після полонізації Львівського університету.

SPECIAL (AUXILIARY) HISTORICAL DISCIPLINES AT UKRAINIAN UNIVERSITIES OF LVIV IN THE INTERWAR PERIOD (1919–1939)

Oleksandr TSELUIKO

Ivan Franko National University of Lviv
Department of the Ancient Ukrainian History and Archival Studies
1 University str., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: oleksandr.tseluyko@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-8973-6927

Lviv stands out as a prominent hub for the cultivation of special (auxiliary) historical disciplines in Ukraine. This distinction is largely attributable to the endeavors of the institution now known as The Ivan Franko National University of Lviv. The inaugural Department of auxiliary historical sciences in Ukraine was established within this university. Eminent scholars such as Franciszek Ksawery Liske, Teofil Modelski, Ivan-Yulian Shpytkovskyi, and Volodymyr Zvarych were associated with this institution.

Beyond this university, the teaching of these disciplines extended to other higher educational establishments in the city, including two Ukrainian institutions, namely The Ukrainian Undercover University and The Greek-Catholic Theological Academy, both operational during the interwar period.

The article underscores that the heightened efforts of the Ukrainian community in the city and region to establish these higher educational institutions were a direct response to their defeat in the Polish-Ukrainian war of 1918–1919 and the subsequent annexation of these territories by Poland. Following the Polonization of Lviv University, Ukrainian departments were dismantled, and Ukrainian

⁴⁹ Збережений інвентар бібліотеки Закладу допоміжних історичних наук Львівського університету містить 1379 найменувань відповідної літератури. Окрім того, у Закладі було окреме палеографічно-дипломатичне зібрання (194 позиції), збірка карт та атласів (30 од.), підбірка літератури до історичної географії (227 поз.).

professors were dismissed, making it temporarily unfeasible for Ukrainian students to pursue studies at Lviv University. Faced with these circumstances, Ukrainians opted to create their own educational institutions, leading to the formation of the Ukrainian Undercover University in 1921–1925.

Despite the absence of a dedicated department for special (auxiliary) historical disciplines, it was discovered that the Ukrainian Undercover University offered courses in these disciplines. Notably, historian Bohdan Barvinskyj taught a course on Latin paleography, while philologist Ilarion Svientsytskyj instructed on Cyrillic paleography. These courses were pragmatically oriented, preparing students for the analysis of historical sources. Ukrainian national institutions, including the National Museum in Lviv, served as educational foundations for these courses.

The research revealed that special (auxiliary) historical disciplines held a significant position in the scholarly pursuits of professors and students at the Ukrainian Undercover University. The magazine “Istorycznyj Visnyk” (1923) featured Myron Korduba’s exploration of the importance of further studies on geographical names and cadastral maps as vital sources for historical geography and toponymy. Additionally, Tadey Skotynskyj contributed an article on Ukrainian national and state insignias.

Another noteworthy institution founded in the 1920s was the Greek Catholic Theological Academy, conceptualized by Metropolitan Andrey (Sheptytskyj) as a Ukrainian Catholic University. The article suggests that elements of special (auxiliary) historical disciplines were integrated into courses on art history and Ukrainian history, taught by I. Svientsytskyj and I. Krypyakevych. The academy also established a museum dedicated to collecting artifacts related to Ukrainian church art and history, including seals, coins, and medals.

In the article’s conclusion, it is underscored that the contributions of Ukrainian scholars in these higher educational institutions during the interwar period played a pivotal role in advancing special (auxiliary) historical disciplines in Lviv. This legacy facilitated the continuity of their scholarly pursuits under the guidance of Ukrainian professors, even after the Polonization of Lviv University.

Keywords: special (auxiliary) historical disciplines, The Ukrainian Undercover University, The Greek-Catholic Theological Academy, Ivan Krypyakevych, Ilarion Svientsytskyj.

REFERENCES

- Ciara, Stefan. “Nauki pomocnicze historii 1869–1918”. *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)* / red. J. Maternicki, J. Pisulińska i L. Zaszkiłniak. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2016, 373–382. (in Polish)
- Ciara, Stefan. “Nauki pomocnicze historii na Uniwersytecie Lwowskim do 1918 r.”. *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, pod red. J. Maternickiego, L. Zaszkiłniaka, t. III. Rzeszów, 2005, 199–211. (in Polish)
- Dudka, Maksym i Holovach, Yurii. *Tajemnyj universytet u Lvovi*. Preprynt ICMP-18-02U. Lviv, 2018. (in Ukrainian)
- Fedoryshchak, Roman. “Naukovo-pedahohichna diialnist Myrona Korduby v Ukrainському таємному universyteti”. *Teoriia ta metodyka navchannia i vykhovannia* no. 34 (2013): 178–189. (in Ukrainian)
- Ilkiv-Svydnytskyi, Mykola. “Gotfrid Ulikh i yoho studii z dopomizhnykh istorychnykh nauk u Lvivському universyteti (1784–1794)”. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka CCLXVIII (Pratsi Komisii spetsialnykh (dopomizhnykh) istorychnykh dystsyplin)* (2015): 443–456. (in Ukrainian)
- Ilkiv-Svydnycki, Mykola, i Kaczmar, Wołodymyr. “Pierwszy katedry (1784–1805)”. *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)* / red. J. Maternicki, J. Pisulińska i L. Zaszkiłniak. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2016, 51–64. (in Polish)

- Ilkiv-Swydnycki, Mykoła, i Kaczmar, Wołodymyr. “Po ponownym erylgowaniu Uniwersytetu (1817–1848)”. *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)* / red. J. Maternicki, J. Pisulińska i L. Zaskilniak. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2016, 75–86. (in Polish)
- Ilkiv-Swydnycki, Mykoła. “W Liceum Lwowskim (1805–1817)”. *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)* / red. J. Maternicki, J. Pisulińska i L. Zaskilniak. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2016, 65–73. (in Polish)
- Kachmar, Volodymyr. *Za ukraiński universytet u Lvovi. Ideia natsionalnoi vyshchoi shkoly u suspilno-politychnomu zhytti halytskykh ukrainsiv (kinets XIX – pochatok XX st.)*. Lviv: LDU imeni Ivana Franka, 1999. [in Ukrainian].
- Khorkava, Iryna. “Mistse ta rol kraieznavchoi roboty studentiv hreko-katolytskoi akademii u Lvovi v yii navchalno-vykhovnomu protsesi (1930-ti rr)”. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: Mizhvuzivnyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka* no. 19, t. 1. Drohobych, 2018, 21–27. (in Ukrainian)
- Kis, Yaroslav. “Do istorii rozvytku dopomizhnykh istorychnykh dystsyplin u Lvivskomu universyteti”. *Naukovo-informatsiinyi biuleten Arkhivnogo upravlinnia* (1963), 37–40. (in Ukrainian)
- Kolomyiets, Iryna. “Lvivska Hreko-katolytska Bohoslovska akademiia”. *Entsyklopediia Lvova*, t. 4. Lviv: Litopys, 2012, 269–271. (in Ukrainian)
- Koval, Ihor i Pakholok, Roman. “Studentska naukovo-doslidnytska robota v systemi cholovichoï bohoslovskoï osvity Halychyny (1929–1939 roky)”. *Obrii*. no. 1 (36). Ivano-Frankivsk, 2013, 21–24. (in Ukrainian)
- Kovalskyi, Mykoła. “Ivan Krypiakovykh pro ukraińsku istoriohrafiiu z davnikh chasiv do ostannoï tretyny XIX st. (Sposterezhennia nad pershymy lektsiinyim universytetskyim kursom z ukraińskoï istoriohrafii)”. *Na sluzhbi Klio: Zbirnyk naukovykh prats na poshanu Liubomyra Romana Vynara z nahody 50-littia yoho naukovoï diialnosti*. Kyiv – Niu-York – Toronto – Paryzh – Lviv, 2000, 303–336. (in Ukrainian)
- Kovalskyi, Mykoła. “Lektsiinyi kurs Ivana Krypiakovycha z ukraińskoï istoriohrafii. Sproba poperednoho analizu”. *Ivan Krypiakovykh u rodynnii tradytsii, nautsi, suspilstvi (Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist. Zb. nauk. prats)* no. 28 (2016): 842–862. (in Ukrainian)
- Kulchytska, Tetiana. “Lektsii Myrona Korduby v Ukrainському таємному universyteti u Lvovi (1921–1925) v konteksti tohochasnykh tsyklohrafichnykh vydan vyshchoi shkoly”. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka*. no. 1 (2008), 167–177. (in Ukrainian)
- Lazechko, Petro. “Z istorii stvorennia ta diialnosti Ukrainського таємного universytetu u Lvovi (1921–1925 rr.)”. *Ukraiński istorychnyi zhurnal* no. 6 (1994): 64–71. (in Ukrainian)
- Ławrecki, Roman, i Szust, Roman. “Nauki pomocnicze historii 1918–1939”. *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)* / red. J. Maternicki, J. Pisulińska i L. Zaskilniak. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2016, 383–396. (in Polish)
- Marchuk, Ihor. “Hreko-katolytska Bohoslovska Akademiia u Lvovi”. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, t. 2. Lviv, 2004, 191. (in Ukrainian)

- Mudryi, Vasyl. *Borotba za ohnyshche ukrainskoi kultury na zakhidnoukrainskykh zemliakh*. Lviv, 1923. (in Ukrainian)
- Mudryi, Vasyl. *Ukrainskyi universytet u Lvovi (1921–1925)*. Niurnberh, 1948. (in Ukrainian)
- Mudryj, Marian. “Spór o ukraiński uniwersytet we Lwowie na przełomie XIX i XX stulecia i Ukraiński [Tajny] Uniwersytet lat 1921–1925”. *Academia militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, całość zredagował, wstępem i zakończeniem opatrzył Adam Redzik. Kraków, wydawnictwo Wysoki Zamek, 2015, 887–911. (in Polish)
- Sholohon, Liliia. “Ukrainskyi taiemnyi universytet u Lvovi (1921–1925 rr.)”. *Halychyna*, ch. 25–26. Ivano-Frankivsk, 2014, 368–372. (in Ukrainian)
- Shust, Roman i Tseluiko, Oleksandr. “Dopomizhni / spetsialni istorychni dystsypliny u Lvivskomu universyteti: istoriohrafiiia pytannia ta perspektyvy podalshoho doslidzhennia”. *Istoriia ta istoriky u Lvivskomu universyteti: tradytsii ta suchasnist (Do 75-littia stvorennia istorychnoho fakultetu)*: kolektyvna monohrafiiia, redaktor Leonid Zashkilniak ta Pavlo Sierzhengy. Lviv: PAIS, 2015, 141–153. (in Ukrainian)
- Tseluiko, Oleksandr. “Chy bula kafedra dopomizhnykh istorychnykh dystsyplin (nauk) u Lvivskomu universyteti u 1939–1941 rokakh?”. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka CCLXXI (Pratsi Komisii spetsialnykh (dopomizhnykh) istorychnykh dystsyplin)* (2018): 792–805. (in Ukrainian)
- Tseluiko, Oleksandr. “Vykladannia paleohrafii u Lvivskomu universyteti u radianskyi period: prychnok do rozvytku spetsialnykh (dopomizhnykh) istorychnykh dystsyplin v Ukraini u druhii polovyni 1940-kh – pershii polovyni 1980-kh rr.”. *EMINAK. Naukovyi shchokvartalnyk* 3 (39) (lypen–veresen) (2022): 157–175. (in Ukrainian)
- Velykopolska, Uliana. “Teoretychni aspekty dzhereloznavstva u naukovi spadshchyni Myrona Korduby”. *Arkhivy Ukrainy* 3–4 (2008): 84–99. (in Ukrainian)
- Zashkilniak, Leonid. “Istoriia Ukrainy u Lvivskomu universyteti v 1921–1939 rr.”. *Naukovi zapysky NAUKMA. Istorychni nauky*, t. 169 (2015): 42–46. (in Ukrainian)
- Zashkilniak, Leonid. “Istoriia v Ukrainському taiemnomu universyteti (1921–1925 rr.)”. *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu* no. 23 (2022): 178–198. (in Ukrainian)